

X X V

Tvorca Ovnuč dogvanutia

ПОВОДОМ ЈЕДНЕ ЗБИРКЕ ПЕСАМА ОТОНА
ЖУПАНЧИЋА*)

Има један занимљив синтактички детаљ код лиричара плахе, хероичне мушкиности: то је упитни облик; најнепосреднији облик за изазивање, иронију, побуну, испољавање ауторитета, откривање да је одговор знатан. Шеле, у недовршеној једној поеми о хероичним личностима, одједном баца питање: *Then, what is life? J cried.¹⁾* Хелдерлин, поет тамних крила, даје израза грандиозног изазивању: *Wo bist du, Licht!²⁾* Леопарди, који је увек спајајо јадивку са ребелством, пита на начин нечујног револвера: *Dunque morir bisogna³⁾*

И код Жупанчића налазимо на многим угаоним местима упитни облик:

Kdo si, ki rad bi kupil narod moj?

Kam ste zapravili pismo?
Kam potajili besedo?

*

Kje je tujina tak daljna da nisem joj gost?

*

Grobovi,... kaj hočete od nas?

*

Kdo pristni kov moža razbira od potvar?

*

Čigova Indija? Komu Bagdad?

*

Та угаона места и та питања јасно одају која је област великим делом област мисли и осећаја песникових. Завичај, народ, језик; надмоћ природе над човеком; политика света; питање «роконцу шођа», то јест, мушкарца усправног; питање духа који је «гениј не за luksuz a za potrebo»; питање срца какво једва да,

*) Oton Župančič, Pesme — sabrao i sredio Tone Potokar — Luča biblioteka Zadruge profesorskog društva.

- 1) На шта је онда живот? викиух ја
- 2) Где си, светlosti?
- 3) Дакле се умрети мора?

је захтевао који лиричар до Жупанчића, срца које зна најтаније снове о слапу, планини, мртвој драгој, мртвом песнику, и које »гњевом дубоко заливено лаје у прсима човека«.

Жупанчић је хероичан тип песника. Пун кипећих енергија, он се првобитно даје животу општости, па тек онда животу своме и свом нагону уметника. Поезија његова, то није пре свега низ песама, него је пре свега једна непрекидна радња душе. Неспасавају и не држе народе пре свега песме, него пре свега поетска енергија оних песника који су и љубавници и борци овог света. Те поетске енергије теже у првом реду општости, јер је општост бесмртна, и њој једино вреди да човек остави реч и дело.

Можда пола и пола, можда мање од пола пише Жупанчић личну поезију. И, док у величној својој поезији има не само убеђења и циљеве, него има завете и догме, личну поезију казује тихо и у мало строфа, пише је уздржано, с кријењем се исповеда, често сасвим ућути и само што маше нечим из великих даљина симбола. Има у тим његовим песмама и уобичајених поетских објеката, али нема уобичајене романтике. Ту су облаци, река, цвет, девојчица, плахи коњи, али личност је негде на крају Ариадниног конца, а отле дотле опет само једно — питање.

Hej oblaci preko Polja — kam?
Kam je, reka, tebe volja — kam?
Rado bi v daljavo drevje,
cvetje, listje raz vejevje — kam?

Deklica po strani poli — kam?
Krilo, ruja kot peroti — kam?
Konji splašenji z vetrovi,
in na konjih mlađi dnovi — kam?

Ако је о младој невести и женику реч, они су ту, али све некако прелази у песму о ливењу и падању слапа. Ако простирају, наслоњена на плот, тужи за драганом у Америци, то је овијено једном од најсублимнијих визија за које поезија уопште зна. Брезовик, месец, бели коњи, на сваком коњу вила, и свакој вили детенце у крилу; то су нерођена деца, на грудма које немају млека; чежња те деце је чежња за материнством. Или надахнуте љубавне строфе о драгој, и одједном

... spomnil sem še, da je davno pi,
da večer ji čez daljnji grob šumi.

Али ни у најтанијој поезији младости и љубави Жупанчић не дели реакције мозга, духа, тела, јер се оне у стварности никада не деле. Снажна је песма о телима у којима се »гуша клица са клицом о право првородства,« о вољност да што пре послуша природу. Отуда код Жупанчића и тип ведре, скоро народне љубавне песме, где је љубав мало раскалашности живаца и мало весеља телу, а жена није ни највећи понос ни највећи

крст. Понекад се о заљубљенима говори с малицијом неке басне.

Кад би се сакупило уједно све оно што је Жупанчић испевао завичају, браћи и словенским покрајинама у туђој држави, исељеницима, разним тешким работницима на земљи и под земљом и по фабрикама, изашао би скоро народни еп; и излази уједно врста продолжене поеме о данашњем Прометеју, који није онај Есхилов што се с боговима гризао, ни онај Шелејев што рајем спаја небо и земљу, него је борац за достојанство људи у раду и друштву, онај који умом и срцем хоће да свет овај не буде више појам сраман.

Један француски песник је у своје време с радошћу писао: да шар земљин постаје све мањи у шаци цивилизације; да човека бродоломника на свакој обали чека цивилизација. Ми данас знамо да је та шака цивилизације заједно са шаром земљиним стиснула и погодности егзистенције; знамо да исељенике Словенце чека на обали, сигурније но раније, ако не глад, а оно рупа рудника или пакао ливница.

Међутим, ништа на овом свету не би било кадро да учини насиље јасној свести Жупанчићевој, па ни бол завичајни. Истина, Хамбург је страшна тачка на земљином шару, и дао је тај Хамбург жилу и тон чувеној песми Жупанчићевој Duma, али зна песник такође да у грудма човека живи једна дивљина која бежи од домаћег. Васелена зове човека; и он неодољиво срља у непознато, хладно, туђе, непријатељско.

Страдање је у овом свету вечно зато што су узроци страдања вечни, а ти су узроци напала у спољњем свету а напала у човеку. На сваког појединог који учини напор и дигне се, долази истовремено један који пада; на сваких неколико долази по један снажан син горе и шуме који мора у Америку;

Ljubljana

pa so sreca lila in močna —
njihov ponos je brez besed.
pa so možje —
kot da se niso rodili iz malere,
kot da goram se iz bokov izvili so:
morajo v svet, in tujina se diči
z deli njihovih rok... .

а на сваког таквог долази по један кога тајанствене, па и зле енергије вуку у даљину, говоре да

blizu je daleč in daleč je blizu,
svetovi na enem nanizani nizu

и он у вечно човечном нагону номада и варвара полази траговима ко зна којих својих порекла, сели у пропаст, носи душу и руке своје ко зна чијој култури.

Песник, зато, нити осуђује нити прашта — обоје је охоло и лицемерно — него пева оно што неће притиснути никога ни у домовини ни у туђини; воли више не знати сигурно докле су

nugada,

песници *жупанчићеви*
 границе домовине, него проклињати; више воли човечано неодређено огорчење него уско себичано огорчење. Читамо у лепим стиховима из Dume:

Kje domovina si? Ali na poljih teh?
 Še pod Triglavom, okrog Karavank?
 Ali do plavžih si, ali po rudnikah?
 Tu? Preko morja? In ni ti meja?

Зато што је Жупанчић песник са позивом и у животу, не само у уметности, његове песме чине, прво, органску целину, и, друго, оне су, као и живот, експерименталне, оне раде, пробијају, доказују. Има у тој поезији, и кад је мислена и кад је осећајна, једна евиденција која је евиденција науке и филозофије. Свака песма је као довршена чврста одлука. Ништа није сањиво нити у безобличју малаксало. Кроз целину поезије прођија се кичма која енергију дикси. И у индивидуалним Жупанчићевим песмама апсорбовано је оно што је однос људи и земље, људи и друштва. Двоје драгих су можда сан, али су и тада проблем заједнице.

Значајно је, например, да овај чисти лиричар не пева много самоћу. Самоћа је апс из којег треба често излазити на јасну светлост, и међу оне безбројне скромне егзистенције и дела која рађају све и држе све. Другим песницима самоћа до-чарава фантазије и моћи младости. Жупанчић је најмлађи када је у арени, а одасвуд надире у његов индивидуални хоризонт оно што треба познати, чему се валья одупрети, чему треба помоћи, чему се треба у заједници с људима дивити. Циганин Жупанчићев се растужује само сваке суботе, и иде у самоћу монолога само после треће чаше вина. У самоћи се не остаје увек добар, ни храбар. *самоће*

Због тога што су делови целине, већина Жупанчићевих песама почиње одмах са одређеним акцентом; почиње као пролог испред завесе иза које је све спремно. А довршава се мало те не свака Жупанчићева песма као један дуго премишљани и најзад дефинитивно речени тестамент. Вољена или невољена истина, али истина, и зато се мора држати и мора извршити. Највиши ступањ, али до њега се пело преко ступњева, и зато се ти ступњеви морају прелазити. Постоје и постојаће и епиграми и бичеви, али је велика здравница песникови: „Ljubimo ti prokleti svet“.

Форма поезије Жупанчићеве иде у уметничка савршенства: у смислу раскоши метричке, у смислу силе и новине језика, ритма, тона, стила. Језик Жупанчићев удивљује као ковине, звук, снага ознаке. Жупанчић је, мора бити, писац са великим лексикографским студијама; мислилац над именом ствари колико и над јевти. На многим чувеним песмама највећих књижевности осећа се понекад мало мртве шљаке од борбе са језиком и изразом. Жупанчићева песма је глатка, јединствена, здрава, као млада

млада

змија или оштрица толећанска. Већ типографски облик песме одаје ванредну архитектуру, ритам, партитуру звучења. Тада ходи, превија се и гиље; тањи се одједаред и као да у земљу пропада, па опет искаче, бујан; то говори и пева истовремено; то зуји последњом честицом језика, као челик.

Стил Жупанчићев није толико реч, реченица, слика, колико је особити реализам његове лирике. Његове визије, његове мистичне фантазије (Sveti trije kralji), то су широка платна маште, али у суштини један стварни религиозни трен, или једна тренутна духовна жеља незнатног човека у планинској брвнари. Велика астрална панорама планина словеначких изишла је сва из једне ~~и~~ стварне опсервације вертикалних обличја и црта.

... v dalji planine!
Tam zemlja je naša zakipela,
zahrepnela, v nebó je hotéla,
v višino poagnala se kot val...

Једна опсервација, један глаголски појам у четири варијације, свега! Из те исте реалне опсервације вертикалног стремљења међу горама, изашао је вероватно и ванредан стих над равним гробљем где лежи и драги друг Жупанчићев из младости, песник Мурн:

Spi car-ponos, spe misli do nebá...

Млади Китс, у једном писму, казао је и доста наивну и доста ингениозну мисао: «Поезија треба да буде велика, и дискретна.» Жупанчићева поезија завичају и људма велика је. На сваком зглобу мисли и осећаја јасно је да су то класични редови, ма шта, срећу или страдање, доносила будућност. Лична поезија Жупанчићева дискретна је до опорине, а по чисто уметничкој вредности није мања, ако није већа, од оне величне.

Оно мало колебања, питања или сугестија које би пажљиви читалац можда смео Жупанчићу поменути, не може да изрекне, и престане у њих и веровати, докле год је нагнут над строфама песниковим. Докле су те строфе у духу и ушима читаоца, чини се непотребан и сваки напис о тој поезији. Човек би желео да Жупанчићу пружи један леп грозд или цвет, и да ћути.

— НАСЛЕДНИК

Naslednik
G.C.

Noctabot

Песничу је најрођенији род на овим свету дете, удивљени становник свога света који за сваки предмет и појаву има усници радости и сузу жалости. Ипак је ~~мног~~ број песника који писе песме за децу, а још мањи број оних чије су дечје песме брава поезија, она чаробна реч и овај звук језика који истовремено буде слух ушију и душе, откривајући детету прве значе ~~ње~~ поетског усхићења које без нечег болног не постоји. Збирка дечјих песама, ако је ~~написана~~, мора ити од мале са апсурдима, преко поуке са цалом до праве музике пестичких идеја, која буде скриеног човека у детету и скријено дете у човеку. Генијално је ако песник може ту врховну поезију дечје најгле остварити у успавацци: песми која ће одојчешу, кроз слух, зауставити плач одраслом детету дати игру идеја; а зрејом човеку, кроз слух, кренути суз ~~и~~ мироточве.

Неодољива ми је потреба да поједом Часописне у
хујанччињеској збирци песама, како лично интиман доживљај. ~~Био~~ ^{Био} каракте-
ристичан за једну велику и тајanstvenу истину свога света: каде материјал-
но и духовно што се у једном моменту значе, заплете, узагонети, и тобоке
проће, развија се у ствари даље, и завршиће се неким завршетком ~~када~~
ма кад, ма где, ма како. Доживљај ~~како~~ човечје исто су тако јединствен
кад као и дата живота човекова. Доживљај ~~када~~ овај. Има доста година, уде-
тека сам на један вокални концерт са завршањем, без програма у руци, али
по броју звала тако да тај концерт не заборавим никада. Највише ме је
потресна једна песама ~~Часописне~~ песма та билаје словеначка ~~из~~ а однекуд
из мојих хеђа допрао ми је до ушију име ~~словеначког~~ композитора ~~из~~
~~на конфиду, - писце,~~
О тексту песме билаје сам уверена да је престо народни, јер је био она
благословена реч из које лепота и бол бију ~~као~~ што из пламена бију свет-
лост и сенке. Прво је ~~било~~ концерт и дугла летња сезона те године. На
Војвођанској ~~хујанччињеској~~ збирци, цеха једна група Београђана певушмла је и зујала ~~концертну~~
песму без престанка. На степеницима, у ручачоници, у шуми, тек спет: ~~Крило се је~~
~~изгубило~~..... У ~~тим~~ лично, и уши и душа певају до данашњег дана ~~изгубило~~
песмију:

Velko se je utrudilo,
veslo se je polemilo,
Suha kuta rožmarina;
aja tetu, nana mina.

Дак то "до данашњег дана" имало је — ових дана — доиста свој "данашњи дан". Успут купиј и успут предомних Јованчићеву књигу дејних песама Ciciban и очи моје и сви слухови моји магнетски ^{струбено} полетеше средњој строци оне Успаванке из концертне сале, и у том моменту се заврши, срећно и радосно, нешто раније започето. Џаме Јупанчић! Чтолико боље! — Седа песма, у српском језику пресложен, гласи:

Шта ће синка успавати?
Птићје крило, танко весло,
Чли книта рузмарина?
Ваји буђи, нана нина.

Крило се је уморило,
Весло саје поломило,
суха кита рузварина.
Баји буји, нана нина.

Нта ће синка успавати?
Нити кръко дити весло,
нити китара узмарена,
всеки попевка материка.
Баји буји, нана нана.

а у попезаку материној поезији, која кроз слух чини је душницу и ситне живце
малог детета

Дечја поезија је велика поезија. Вна је од народа до народа тако карактеристична као што су карактеристични епоси, као што су карактеристични људи у народу, и историје живота и културе у народу. То јест, дечја поезија је или од онога од чега су слови и дела једнога народа, или ~~—~~ није поезија. Пакају девјупоезију могу писати и међу најбољим песницима ~~и који~~ ^{и сам} себе носе ~~и~~ ^и лучку генијалности, По је једна сасвим ^{који биће избачен а варе сада, током} посебна моя. Насупрот уметничком гледану, ~~и~~ ^и символ, ^и академија крокретност. ~~Се~~ ^{Се} лам се једнога рибара и његова мистичног дохињаваја. С пролећа, после јаке зиме која је запедила била Дунав рибар је сијао на обалу, и запре- пастико се сагледало чудо, силу природе и менидљиво ~~и~~ ^и чудо. Маладица риба није више на свом месту, отишла ~~и~~ ^и запеко. Дигао је рибар уздрхату руку у ваздух и стао ~~и~~ ^и датражи место где је забадао рапче, ~~и~~ ^и кричи иреке, ~~и~~ ^и умикаоре песком. Рече најзад оволовико: Ледна санта диме пруд, и оста изгубљена ногледа неку да где је назирао игру мушких сина и вечну позорницу света. Итурбади у свом ~~изгубљену~~ ^{изгубљену} школе Бирн, ^и Концертнограда Ресе.

Мис Купанић-вих песама јесте поезија наша, карактеристично славенска. Богорђа от наше носи народна генијалност. Сва обележја народне фантазије и народне речи, оно на чему се зачиње интелигенција детета и пали мајстар детиља. По једном неодвојивом наглоју песник уводи децу у судбину.

наве, судбински славенско^и зарана га навикава да не имаши у проблематици малог и мучног нареда. Сразните Купанчићеве збирке са ~~збирком~~^{избором} енглеских песама за децу. Џамо је енглеска лемност и метафорична игра упрекавала дружица но у нас! Енглез сејтури да дете закудони од свих суровости живота, дочараа му живот на нађесни начин. ~~и~~ ^и тако као да је све у свету начињено за смех^и пуно благих и неопасних апсурда. Енглеска поезија ~~бесмисла~~ "Нована поетија", чувена је, и замста је ингениозна да насијава и забавља. Али у сух душа не оде од тих песмица баш кинта. Такву збирку песама енглеско дете врло брзо одбаци: поетска игра и варка је шитка, и промира убрзо апсурд као такав. Жупанчић пише поезију бесмисла ретко, ~~и~~ ^и онда на ивици ~~оне~~ славенске мудрости: да нема шале док макар мраза не очепиш, и да нема смеја који не би требало из време прекинути. Жупанчићева "енглеска" песма је о чити са једном новом, о самоногом дедику, коме ће, "кад стадо напасе нога да израс'е". Иначе је низ Жупанчићевих мотива /богат, свет дотинаја и ситуација је широк, театар драма/ ~~и~~ смеш, слик се и са ~~и~~ дебљим хладним сенчевем. Кроз Купанчићеве дечје песме светлуца права ~~лепота поетска~~ у палама његовим пола је истине, а у тој половини истине пола је поезије. Нама се чини да је у ~~и~~ низу песмица дошло ~~наређење~~ што чини дечји живот: макта дечјих душа, нестануци јахових темперамената, каде паузе кад се над дечји живот надвири оно што их чека као ~~битка~~ везана за тле, народ, и судбину. Ту су "емпиричка" искуства малишана, ту прве загонетке виших категорија, ^{по учинку, чини} прицрдан са очевим сатом ~~и~~, сазнаје, на лирико прост и дубок начин, да ту "боји нозачки" одбијају часове живота. Јављају се духовите индукције и дејукије ^{којима} нарснови дечјег "занто"? Долазе прве слутње о дисциплинским мукама ^и писмо од заморског краља са печатом и указом: да се мора "хитро заспати". Ту је и дивна лекција о раду и трпењу и моли савладавања, тако упесмљена да је збила песма она ~~која~~ ^и детету ~~и~~ бити поезија кроз цео живот до седић насле његових.

Било је седам гладних година,
било је седам голих дивада,
било је седам сухих кравица.

Се пастирина ево час;
сад дебеле краве терамо
на цветне ливаде ходимо,
чакло у фружице скривамо.

Претпремо смо седам година, смо седам пладних година, смо седам голих ливада,

напасли седам сухих кравица, и нико да је "јао" рекао.

Није ли то дивна наза славенска "мучница", која бар седам година траје? И коју је добро да ~~се~~ ^{има} даци испричати онако како је носимо, и како немоје да знајемо носитеља?

Купанчићева збирка за децу је оно што су и Купанчићеве збирке за одрасле: обухватају мотиве човечног, земаљског, небесног. Која красота приказати детету метаморфозе светкости од ватре до творачког духа, на начин малог позоришта ~~који~~ лествицама. Чет малих степенчића, које је тако ханко прећи за руку с песником, и који /сунце, месец, ватра/ живе речју човека човеку, дух / и који малог Цирцбана однеду како видимо, чак уврсту метафизичке. Највећ ће се чаробни прекоморски краљ Купанчић сам јасити, са ~~који~~ ^{есен} ~~који~~ ^{премају} ~~који~~ ^{ни пода шале,} ~~која~~ ^{која} више није ~~шала~~ која је дошла да малог читаоца здружи са његовим братом песником у оном ~~који~~ песника боли. На последњем листу књиге налазимо ту песму с једне стране, а Купанчићеву лик друге. Симпатично је поступио Г. Николај Пирнат, који је са много укуса и досетељивости илустровao ову књигу, да Купанчићева стази у ред са слицима сунца, месеца, баштенског ~~транка~~, козице, медведа и којици. А последња песма пева о слободној птици и слободном ваду, и о томе да словеначка књига није слободна да као птица и вад иде куда хоће, да иде ^{Слободно} ~~из крајеве~~ ^{из крајеве} где је ~~словеначки~~ ^{словеначки} ~~гроф~~ ^{гроф}. Ето Купанчићеве ~~збирке~~ од дедека самонога ~~збирке~~ малог убода у дећје срце. Славенска књига, и без тужења останка. Радо треба бити човек под Славеном. Пред крај, ведра књига Купанчићева мајбатамни, као кад сумрак нађе руницу где ће да пробије у дан. Али онда спет почне тихо да ~~вади~~ Успаванка та класично лепа песма која је ~~тако~~ свежа/чиста као словеначки орски поток.

George Callyard